

SOSYAL, İNSAN VE İDARİ BİLİMLERDE YENİLİKÇİ ÇALIŞMALAR

Editörler:

Doç. Dr. Serap SARIBAŞ

Dr. Öğr. Üyesi Turgay AKKUŞ

DUJAF

SOSYAL, İNSAN VE İDARİ BİLİMLERDE YENİLİKÇİ ÇALIŞMALAR

Editörler

Doç. Dr. Serap SARIBAŞ
Dr. Öğr. Üyesi Turgay AKKUŞ

Sosyal, İnsan ve İdari Bilimlerde Yenilikçi Çalışmalar
Editörler: Doç. Dr. Serap SARIBAŞ, Dr. Öğr. Üyesi Turgay AKKUŞ

Genel Yayın Yönetmeni: Berkan Balpetek
Kapak ve Sayfa Tasarımı: Duvar Design
Yayın Tarihi: Ağustos 2023
Yayıncı Sertifika No: 49837

ISBN: 978-625-6507-32-6

© Duvar Yayınları
853 Sokak No:13 P.10 Kemeraltı-Konak/İzmir
Tel: 0 232 484 88 68

23. Bölüm

Covid-19 Pandemisinin Bir Yılda Yarattığı Küresel Ekonomik Bunalım: Alınan Tedbirler ve Pandeminin Ekonomik Sonuçları

Mihalıs Kuyucu¹

---

¹ Prof. Dr. İstanbul Galata Üniversitesi Sanat ve Sosyal Bilimler Fakültesi Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü
michaelkuyucu@gmail.com

GİRİŞ: PANDEMİ KAVRAMI

Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) tanımlamasıyla pandemi, bilinmeyen yeni bir hastalığın dünya çapında yayılmasıdır. Yeni bir hastalık yayılmaya başladığında insan vücudu bu yeni hastalığa neden olan bakteri ya da virüsü tanımadığından ve haliyle bu yeni bakteri ya da virüsle savaşacak doğal bağışıklığa sahip olmadığından, hastalığın insandan insana ve topluluklar arasında, hatta tüm dünyada aniden ve hızlı bir şekilde yayılması mümkündür. Doğal bağışıklığa sahip olunmaması nedeniyle birçok insan süreç içerisinde hastalanabilir ve hatta ölebilir.

Dünya Sağlık Örgütü, bir hastalığın yayılma şeklinin altı aşamasını açıklamıştır. Hastalığın bu aşamalara ne şekilde uyduğuna bağlı olarak yeni bir pandeminin ortaya çıktığını tüm dünyaya duyurmakla sorumludur. Dünya Sağlık Örgütü, bir salgının pandemiye dönüşme aşamalarını şu şekilde tanımlamaktadır (WHO, 2009):

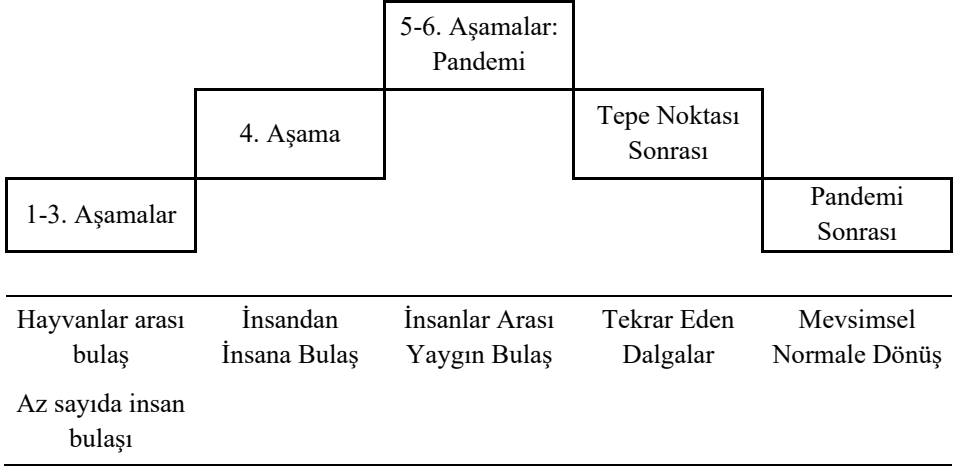
1. Aşama: Hayvanlar arasında yayılım gösteren, ancak insanlara bulaştığı gösterilmeyen virüslerin yarattığı hastalıklardır. İnsanlar açısından tehdit olarak görülmezler. Çok düşük salgın riski söz konusudur.
2. Aşama: Hayvanlar arasında yayılım gösteren ancak insanlara bulaştığı da gösterilmiş virüslerin yarattığı hastalıklardır. Bu yeni virüs bir tehdit olarak kabul edilir ve potansiyel olarak bir pandemi riski taşıdığı belirtilir.
3. Aşama: Hayvanlar arasında yayılım gösteren, ancak insanlara bulaştığı da gösterilen bir virüsün küçük bir insan popülasyonu arasında yayılım göstermeye başlamasıyla oluşan salgın hastalıklardır. Ancak virüsün insandan insana yayılma hızı, toplumsal bir salgına neden olmak için düşüktür. Bu durum, virüsün insanlar açısından potansiyel bir tehlike olduğuna, ancak pandemiye neden olma ihtimalinin düşük olduğuna işarettir.
4. Aşama: Hayvanlar arasında yayılım gösteren, ancak insanlara bulaştığı da gösterilen bir virüsün, küçük bir insan popülasyonunu aşarak önemli sayıda insana, insandan insana olacak şekilde yayılım gösterdiği aşamadır. İnsanlar arasında görülen bu gibi bir bulaşın yüksek bir pandemi riski taşıdığı kabul edilir.
5. Aşama: Hayvanlar arasında yayılım gösteren, ancak insanlara bulaştığı da gösterilen bir virüsün önemli sayıda insan popülasyonunda insandan insana şekilde yayılmasının ardından virüsün en az iki farklı ülkede görülmeye başladığı aşamadır. Bu noktada virüsten yalnızca iki ülke etkilenmiş olsa da salgının pandemiye dönüşmesi kaçınılmazdır.

6. Aşama: Yeni virüsün iki farklı kıtada yer alan ülkede görüldüğü aşamadır.

Bu durum salgının küresel bir pandemiye dönüştüğünü gösterir.

Bu aşamalardan da görüldüğü üzere pandemiler yalnızca büyüme hızı ile değil hastalığın yayılım hızı ve şekliyle de tanımlanmaktadır. Bir pandeminin büyüme şeklini anlamak, sağlık görevlilerinin salgına hazırlanmasına yardımcı olmaktadır. Çünkü salgın hastalıklar aritmetik olarak değil geometrik olarak artış göstermektedir.

Şekil 1. Pandemi Aşamaları (WHO, 2009).

Salgın hastalık olan pandemi, dünya çapında insanları etkileyen, insandan insana bulaşan, uluslararası sınırları aşan bir ölçekte meydana gelen bir hastalığa işaret etmektedir. Ancak bir hastalık, yalnızca yaygın olduğu ya da yalnızca insanların ölümüne neden olduğu için pandemi olarak kabul edilmez. Bir hastalığın pandemi olarak kabul edilebilmesi için bulaşıcı olması da gereklidir. Örneğin kanser, yaygın bir şekilde görülmesine ve insanların ölümüne neden olmasına rağmen, insandan insana bulaşmadığı için pandemi olarak kabul edilmez. (Grennan, 2019:19)

2014 yılında Amerikan Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezi (Centers for Disease Control and Prevention - CDC), pandemilerin ciddiyetini belirlemek üzere Pandemi Şiddet Değerlendirme Çerçevesi'ni (Pandemic Severity Assessment Framework - PSAF) benimsemiştir. Bu çerçevede hastalığın toplumun en az %30'una yayılan bir hastalık olması ve ölüm oranı değişkenlerini hesaba katan Pandemi Şiddet İndeksi terkedilmiştir (CDC, 2014). Her ne kadar tarihsel olarak ölüm oranı değişkeni salgın hastalıkların şiddetini belirlemede kullanılmışsa da ölümün hastalığa yakalandıktan birkaç hafta sonra gerçekleşmesi durumunda ölüm sayısının vaka sayısını birkaç hafta geriden takip etmesi durumu söz konusu olabilir. Bu da ölüm oranının gerçekte olduğundan

daha az olarak tahmin edilmesine yol açar. Ayrıca toplam vaka sayısı bilinmeyebilir, ki bu da ölüm oranının gerçekte olduğundan daha yüksek tahmin edilmesine yol açar. Ölüm oranını göz önünde bulundurmak, tüm nüfus için tek bir oranı dikkate almak anlamına gelir ki bu da yaş, cinsiyet, kronik hastalık olup olmadığı gibi birçok değişkeni göz ardı etmek anlamına gelir (Freitas, vd. , 2020:254).

Bu gerekçeler göz önünde bulundurularak PSAF, salgının şiddetinin değerlendirilmesinde iki boyutu dikkate almaktadır: Klinik Bulguların Ciddiyeti ve Enfeksiyonun Bulaşıcılığı. Çerçeve'ye göre Klinik Bulguların Ciddiyeti, ölümlerin hastaneye yatışlara oranı ile ölçümlenebilirken, Enfeksiyonun Bulaşıcılığı ise toplum bağışıklığı ya da enfekte bir hastanın kaç kişiyi enfekte edebildiğinin matematiksel modellemesi yardımı ile belirlenebilir (CDC, 2014).

PANDEMİ SÜRECİNİN YÖNETİMİ

Bir salgın pandemiye dönüştükten sonra salgını kontrol altına alabilmek için yönetilmesi gereklidir. Bir pandeminin yönetiminde kullanılacak iki temel stratejiler bulunmaktadır. Bunlar: Sınırlama ve Hafifletme (Etkilerin Azaltılması) (Moghadas, vd.,2009:102). Sınırlama stratejisi, temaslı izleme ve hastalığın toplumun geri kalanına yayılmasını önlemek için enfekte bireylerin izole edilmesi ve aşılar gibi etkili olabilecek önlemler de dahil olmak üzere salgının erken aşamalarında kontrol altına alınmasına yönelik önlemleri ifade etmektedir. Ancak salgının kontrolden çıktığı ya da çok hızlı yayılım gösterdiği durumlarda Hafifletme (Etkileri Azaltma) stratejisi kullanılabilir. *Hafifletme stratejisi* hastalığın yayılmasını kontrol altına almanın artık mümkün olmadığı durumlarda, hastalığın yayılmasını yavaşlatmak ve toplum ve sağlık sistemi üzerindeki etkilerini azaltmak için önlemlerin alındığı aşamadır. Çoğu durumda iki strateji birlikte kullanılmaktadır. (Bowman & McKenzie, 2020:48)

Salgın yönetiminin en önemli parçası logaritmik vaka sayısı eğrisinin düzleştirilmesine yönelik çabalardır. Bu, salgının sağlık sisteminin çökmesine neden olmasını engellemeye yönelik çabaları kapsamaktadır. Bu sayede aşı ve tedavi geliştirmek için zaman kazanılır. Öte yandan salgını polisiye önlemlerle bastırarak da kontrol altına almaya çalışmak mümkün olmakla birlikte bu durum önemli sosyal ve ekonomik maliyetleri beraberinde getirir. Baskılama stratejisinde haneler de dahil olmak üzere tam kapanma, şehirlerin hatta ana caddelerin abluka altına alınarak giriş çıkışlara kapatılması, dışarı çıkmak isteyenlere karşı sert ve tavizsiz müdahaleler gibi yöntemler kullanılır (Lipsitch, Riley, Cauchemez, Ghani, & Ferguson, 2009). Covid-19 salgının ilk görüldüğü günlerde Çin'de uygulanan bu strateji, önemli insan hakları ihlallerini de beraberinde getirmektedir.

DÜNYA TARİHİNDE YAŞANAN PANDEMİLER

İnsanlık tarihinde önce hayvanların evcilleştirilmesinden kaynaklanan, sonrasında insanlar ile hayvanların yaşam alanlarının birleşmesinden, en nihayetinde insanların aşırı yayılım göstererek hayvanların yaşam alanlarını kısıtlamasından kaynaklanan salgın hastalıklar görülmüştür. Bu noktada salgın hastalıkların tarihçesini incelemek yerinde olacaktır

Atina Veba Salgını (MÖ 429-426), tarihte bilinen ilk salgın hastalıktır. Yunanistan, Libya, Mısır ve Etiyopya'yı etkilemiştir. Muhtemelen tifüs kaynaklı bir salgındır. 75 ila 100 bin civarı ölüme neden olduğu tahmin edilmektedir. MÖ 412 yılında yine Yunanistan'ın kuzeyinde ortaya çıkan, bilinmeyen ancak yüksek ihtimalle grip salgını da yaşanmıştır.

Çiçek hastalığından kaynaklanan bilinen ilk salgın ise MS 165-180 yılları arasında Roma İmparatorluğu'nda görülen Antonin Vebasıdır. 5 ila 10 milyon arasında insanın hayatına mal olduğu tahmin edilmektedir. Kıbrıs Vebası da MS 250-266 yılları arasında çiçek hastalığından kaynaklanan birçok ölüme sebep olmuştur.

En yaygın kitlesel ölümlere neden olan bilinen ilk salgın ise Birinci Veba Salgını olarak da bilinen, Justinianus Vebasıdır. Avrupa'nın ve Batı Asya'nın neredeyse tamamında görülmüş, Avrupa nüfusunun neredeyse %60'ının ölümüne yol açmıştır. 100 milyona yakın insanın öldüğü tahmin edilmektedir. İlk salgın 541-549 yılları arasında görülmüş, sonrasında dalgalar halinde 747 yılına kadar sürmüştür.

Ardından İkinci Veba Salgını olarak da bilinen ve tarihte en çok bilinen salgınlardan biri olan Kara Veba Salgını ortaya çıkmıştır. 1346-1353 yılları arasında ilk dalgası görülen bu salgın Avrupa'nın tamamı, Kuzey Afrika ve Batı Asya bölgelerinde görülmüş, 75 ila 200 milyon arasında insanın ölümüne neden olmuştur. Bu salgın sırasında Avrupa nüfusunun neredeyse üçte ikisi hayatını kaybetmiştir. Hıyarcıklı Veba salgını olan bu salgın, neredeyse 400 yıl sürmüş, aralıklarla İngiltere'de (1592-1603) Almanya'da (1632-1635), İspanya'da (1647-1652, 1676-1685), Napoli'de (1656-1658), Amsterdam'da (1663-1664), Prag'da (1681), İskandinavya'da (1710-1712), Rusya'da (1770-1772), İran'da (1772-1773) ve hatta Çin'de (1633-1644) görülmüştür.

Bir medeniyetin tamamen yok olmasına neden olan salgın hastalıklar ise 1520'de (çiçek hastalığı- 5 ila 8 milyon ölüm, nüfusun %40'ı), 1545-1548'de (Salmonella bakterisi, 5 ila 15 milyon ölüm (Nüfusun %80'i) ve 1576-1580'de (Salmonella bakterisi, 2 ila 2,5 milyon ölüm, nüfusun %50'si) Meksika'da görülmüş, bu hastalıklar Azteklerin tarih sahnesinden silinmesine yol açmıştır. Amerika'nın keşfinin ardından başlayan kolonileşme faaliyetlerinde de Kuzey ve Güney Amerika'da ve sonrasında Avustralya'da sarıhumma, çiçek, hıyarcıklı

veba ve grip gibi hastalıklar yayılmış ve yerel halkın çok büyük bir bölümünün hayatını kaybetmesine neden olmuş, böylece kolonileşme hareketleri başarıya ulaşmıştır. Örneğin 1618-1619'da Massachusetts'te görülen çiçek hastalığı bölgedeki neredeyse tüm yerli nüfusun ölümüne neden olmuştur. 1780-1782 ve 1837-1838 çiçek hastalığı salgınları da Kızılderililerin nüfusunun yok olmasına neden olmuştur. Aynı durum 1789'da Avustralya'da Aborjinlerin, sonrasında Yeni Zelanda'da Maorilerin, başına gelmiş ve yerel halkın yarısından fazlasının ölümüne yol açmıştır.

Üçüncü Veba Salgını ise 1855 yılında Çin'de başlayarak Hindistan'a yayılmış ve ABD'ye ulaşmıştır. Pandemi, yılda 200 kişinin ölümüne neden olduğu 1960 yılına kadar Dünya Sağlık Örgütü tarafından aktif kabul edilmiştir. Salgının toplamda 12 ila 15 milyon insanın hayatına mal olduğu tahmin edilmektedir.

20. yüzyılda ise İspanyol Gribi (1918-1920) tüm dünyayı kasıp kavurmuştur. Dünya nüfusunun neredeyse yarısına (500 milyon) yayılan hastalık, yaklaşık 100 milyon kişinin ölümüne neden olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nda yaşanan kitlesel asker hareketleri, yetersiz beslenme, kimyasal silahların kullanılması gibi nedenler salgının yayılmasını hızlandırmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Asya Gribi (1957-1958), Hong Kong Gribi (1968-1969) ve Domuz Gribi (2009-2010) gibi pandemiler de milyonlarca insanın ölümüne yol açan pandemilerdir.

Öte yandan pandemiler her ne kadar yüz milyonlarca cana mal olsa da insanoğlunun pandemiye karşı zafer kazandığı hastalık da bulunmaktadır. Tarihsel süreçte yüz milyonlarca insanın ölümünden sorumlu olan Çiçek Hastalığı, Dünya Sağlık Örgütü'nün Aralık 1979'da yaptığı açıklamada belirttiği üzere dünyada tamamen ortadan kaldırılan ilk bulaşıcı hastalıktır. Ancak insanoğlunun halen mücadeleye devam ettiği sarıhumma, sıtma, tüberküloz, kızamık, tifüs, grip ve kolera gibi hastalıkların yeryüzünde halen bulunduğu ve her yıl milyonlarca ölümden sorumlu olduğu unutulmamalıdır.

Dünya Sağlık Örgütü'ne göre halen devam eden iki büyük pandemi (küresel salgın) bulunmaktadır. Bunlar HIV / AIDS ve Covid-19'dur.

HIV (Human Immunodeficiency Virus Infection – İnsan Bağışıklık Eksikliği Virüsü Enfeksiyonu) / AIDS (Acquired Immunodeficiency Syndrome – Edinilmiş Bağışıklık Eksikliği Sendromu), erken evrede grip benzeri bir hastalık olarak ilerleyen, sonrasında büyük lenf düğümleri, ateş, kilo kaybı gibi semptomlar görülen, ömür boyu süren, korunmasız anal / vajinal seks, doğum ve emzirme, iğne paylaşımı, steril olmayan kesme veya delme içeren tıbbi prosedürler ve iğne batması gibi nedenlerle bulaşan, kan testleri yardımıyla teşhis edilen retroviral bir hastalıktır. Hastalığın bilinen bir tedavisi ya da aşısı bulunmamaktadır. Ancak antiretroviral tedavi aracılığı ile hastalığın seyri yavaşlatılmaktadır. Tedavi ile normal bir yaşam süresi öngörülürken, tedavi

olmaksızın 11 yıllık bir yaşam süresi öngörülmektedir. İlk tanımlaması 1981 yılında yapılmıştır (Aslan, 2020:194).

Öte yandan HIV kaynaklı AIDS hastalığının Afrika kıtasının dışında kontrol altına alınmış olması, dolayısıyla hastalığın yalnızca Afrika kıtasını etkiliyor olması nedeniyle hastalığın pandemi değil epidemi düzeyinde olduğuna yönelik tartışmalar sürmektedir.

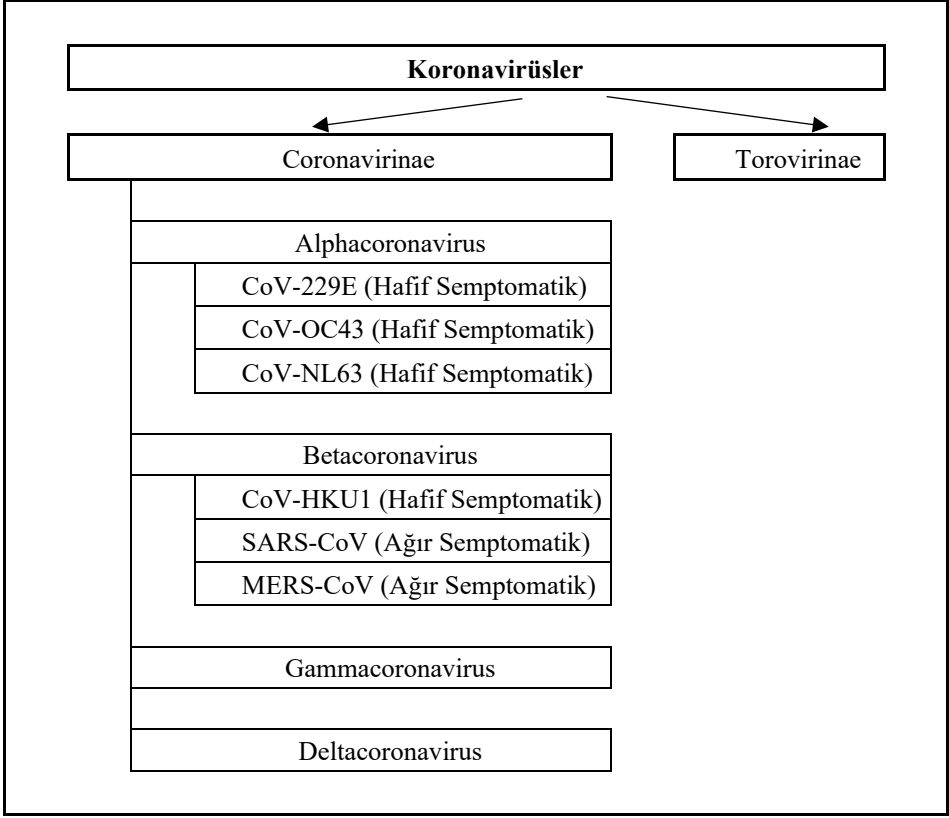
Dünya Sağlık Örgütü'nün HIV verileri uyarınca 2019 yılı itibariyle yaklaşık 38 milyon kişi halen HIV'li olarak yaşamını sürdürmektedir. Her yıl yaklaşık 1,7 milyon insan ise HIV'e yakalanmaktadır. 2019 yılında HIV ile bağlantılı olarak 690 bin ölüm kaydedilmiştir. Ayrıca HIV ile enfekte olan vakaların %68'i hayatını kaybetmektedir (WHO, 2020). Covid-19 ise Aralık 2019'da Çin'de ortaya çıkan koronavirüs kaynaklı bir pandemidir.

KORONAVİRÜSLERİN ORTAYA ÇIKIŞ VE PANDEMİYE GİDEN SÜREÇ

Üst solunum yolu enfeksiyonuna neden olan yaygın bir zoonotik patojen olan koronavirüsler (CoV) insanlarda ve hayvanlarda görülebilen bir virüs ailesinin genel adıdır. Günümüze kadar insanları enfekte edip soğuk algınlığı belirtilerine neden olan dört farklı koronavirüs türü ("CoV-229E", "CoV-NL63", "CoV-HKU1", "CoV-OC43") tanımlanmıştır. Kuş, yarasa, fare, sığır, kedi ve köpek gibi farklı hayvanların doku ve organlarına tutunabilen yaklaşık 30 koronavirüs türü bulunmaktadır. (Özsoy vd., 2015:381)

Koronavirüs kaynaklı olduğu düşünülen ilk vakanın, 1912'de Alman veterinerler tarafından ateş ve karında şişlik şikâyeti olan bir kedide görüldüğü raporlanmıştır. Modern anlamda koronavirüs ise ilk kez 1965 yılında insanlarda soğuk algınlığına neden olan ve taç benzeri yapıya sahip iki virüsün izole edilmesi ile tanımlanmıştır. İzole edilen bu virüslerin, hayvanlarda hastalık yapan virüsler ile aynı spike proteinine sahip olduğu belirlenmiştir. Koronavirüs ismi ise 1968'de izole edilen bu virüslerin elektron mikroskobu altındaki görüntüsünün incelenmesi ve virüslerin taç benzeri sivri protein çıkıntılarında sahip olduğunun görülmesi ile konulmuştur. Koronavirüsler, tek zincire sahip zarflı RNA virüsleridir ve memelileri ve kuşları enfekte ederek solunumsal, enterik, nörolojik ve hepatik hastalıklara yol açmaktadır (Tanrıverdi, vd., 2020:11). Koronavirüs ailesi ve virüsün alt kolları Şekil 2'de görülmektedir.

Şekil 2. Koronavirüs Ailesi Er ve Ünal'dan (2020) Derlenmiştir

Koronavirüsler, Coronaviridae familyasındaki Coronavirinae alt familyasına aittir ve insanları da enfekte edebilen koronavirüsler Şekil 2’de görüldüğü üzere Alphacoronavirus ve Betacoronavirus’tür. Evrimsel eğilim analizleri, alfa ve beta koronavirüslerin yarasa ve kemirgen, gama ve delta koronavirüslerin ise kuş orijinli olduğunu göstermektedir. Dört farklı tipteki koronavirüslerden yalnızca alfa ve beta koronavirüsleri insanları enfekte edebilmektedir. İnsanları da enfekte ettiği bilinen alfakoronavirüsler insanlarda hafif soğuk algınlığı semptomlarına yol açarken, insanları da enfekte eden betakoronavirüslerden CoV-HKU1’in insanlarda hafif semptomlara, SARS-CoV ve MERS-CoV ise ağır semptomlara yol açmaktadır (Tanrıverdi vd., , 2020:12).

2000’li yılların başında salgına neden olan SARS-CoV ve 2010’lu yılların başında salgına neden olan MERS-CoV, insanlar üzerinde ağır semptomlara neden olmuştur. Her iki koronavirüs de diğer koronavirüsler gibi zoonotik kökenlidir. SARS-CoV egzotik hayvanlardan, MERS-CoV ise develerden insanlara geçmiş ve bölgesel salgınlara (epidemi) neden olmuştur.

SARS-CoV epidemisi, 2002 yılının kasım ayında Çin'in Guangdong eyaletinde başlamış, Mart 2003'te Singapur ve Hong Kong'ta ağır pnömöni olgularına görülmesi üzerine Dünya Sağlık Örgütü tarafından dünyaya epidemi olarak duyurulmuştur. Salgın, dünya genelinde 29 ülkede görülmüş, teyit edilmiş 8096 vaka, 774 ölüm ve ölüm oranı da %7-17 olarak tespit edilmiştir. MERS-CoV epidemisi ise Eylül 2012'de tanımlanmış, 27 ülkeye yayılmış, teyitli 2492 vaka ve 858 ölüme neden olmuştur. 2020 itibariyle MERS-CoV vakaları halen görülmektedir (Er ve Ünal, 2020:56).

2019 yılı aralık ayı içerisinde Çin'in Wuhan kentinde deniz ürünleri ve hayvan satışlarının yapıldığı bir pazar yerinde görülen 2019-nCov, bilinen yaygın adıyla Koronavirüs, Dünya Sağlık Örgütü tarafından 11 Şubat 2020 tarihinde tanımlanmış ve Covid-19 olarak isimlendirilmiştir. Covid-19, virüs ailesinin İngilizce karşılığı olan "Corona" kelimesinin ilk iki harfi, virüs kelimesinin İngilizce karşılığının ilk iki harfi, yine İngilizce 'deki hastalık anlamına gelen "disease" kelimesinin baş harfi ve son olarak 2019 yılı içerisinde görülmüş olması nedeniyle -19 olarak kodlanarak, "Covid-19" olarak isimlendirilmiştir (Demir vd., 2020:81).

2019 yılının sonunda ortaya çıkan koronavirüs salgınında virüsün genetik yapısı da dahil olmak üzere, bu hastalığın yeni tip bir koronavirüsten kaynaklandığını ortaya koyan ilk rapor 24.01.2020 tarihinde Zhu ve diğerleri (2020) tarafından sunulmuştur. Bu çalışmada üç ayrı vakadan temin edilen dört ayrı solunum örneğinde virüs izole edilmiş ve elektron mikroskobu altında viral genom sıralaması yapılmıştır. Hastalığa neden olan koronavirüsün, Betacoronavirus cinsinin Sarbecovirus alt cinsine ait olduğu, yapılan filo genetik analizde yarasa kökenli SARS-like CoV ile %86,9 oranında nükleotid benzerliğine sahip olduğu belirlenmiştir.

Aynı gün Huang ve diğerleri (2020) tarafından yayınlanan başka bir çalışmada ise laboratuvar onaylı 41 hastanın 27'sinin Huanan Deniz Ürünleri Pazarı ile temaslı oldukları ve en sık görülen belirtinin yüksek ateş olduğu (vakaların %98'i) belirlenmiştir. Bu çalışma, Covid-19'un çıkış noktasının belirlendiği ilk çalışmadır.

Zhu ve arkadaşları (2020) ve Huang ve ekibinin (2020) çalışmalarının ardından Chan ve arkadaşları (2020), Covid-19'un insandan insana yayılımını gösteren ilk çalışmayı yayınlamıştır. Bu çalışmada Huanan Deniz Ürünleri Pazarı ile herhangi bir teması bulunmayan ve herhangi bir vahşi hayvanı yemeyen altı kişilik bir aile incelenmiş, ailenin beş üyesinin Shenzen'den Wuhan'a seyahat ettikleri, Wuhan'da bir hastaneyi ziyaret ettikleri, ancak Wuhan'a seyahat etmeyip Shenzen'de kalan ailenin altıncı üyesinin, diğer beş aile üyesi Shenzen'e döndükten üç gün sonra bel ağrısı, halsizlik ve yüksek ateş şikayetlerinin

başladığı belirlenmiştir. Ailenin altıncı üyesinde de 2019-nCov tespit edilmiş, böylece Covid-19'un insandan insana bulaştığı belirlenmiştir.

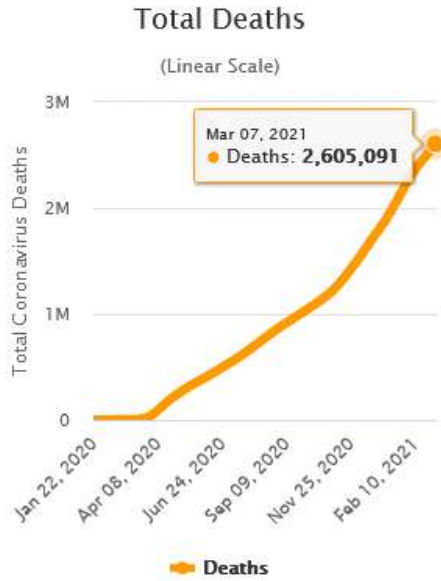
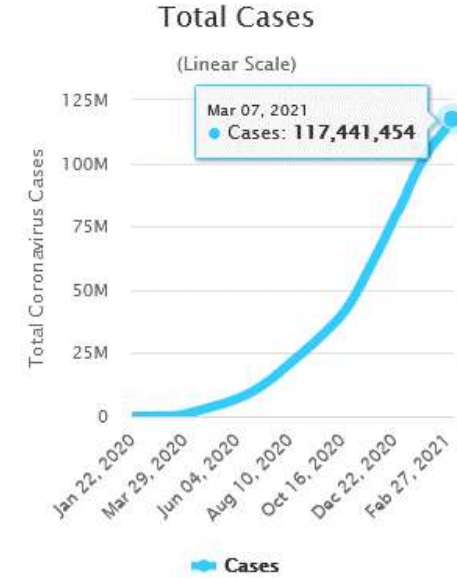
Salgının insandan insana bulaşması ile ilgili kapsamlı ilk çalışma Li ve diğerleri (2020) tarafından 29 Ocak 2020'de yayınlanmıştır. Bu çalışmada 425 laboratuvar onaylı Covid-19 hastası incelenmiş, 1 Ocak 2020 öncesinde tüm hastaların %55'inin Huanan Deniz Ürünleri Pazarı ile teması bulunurken, 1 Ocak 2020 sonrasında bu oranın %6'ya kadar düştüğü belirlenmiştir. Böylece salgının yayılmasında insandan insana bulaşmanın ana itici güç haline geldiği belirlenmiştir.

2019'un son günlerinde ortaya çıkan hastalığın Çin'in Wuhan kentinde hızlı bir şekilde yayılım göstermesi üzerine Çin tarafından sert önlemler alınmaya başlamış, 10 Ocak 2020 tarihinde Çin Halk Cumhuriyeti Hastalık Kontrol ve Koruma Merkezi tarafından virüsün genom sekansı dünya ile paylaşılmıştır. 15 Ocak 2020'de Çin'de acil yanıt seviyesi en yüksek seviye olan Seviye 1'e yükseltilmiş, 16 Ocak 2020'de vücut sıcaklığı 37,3 °C'den fazla olan kişilerin Wuhan'dan çıkışına kısıtlama getirilmiş, Wuhan kenti karantinaya ve Çin Ordusu tarafından abluka altına alınmıştır (Li, ve diğerleri, 2020). Covid-19 salgını, Dünya Sağlık Örgütü tarafından 11 Mart 2020 tarihinde "Pandemi", yani "küresel salgın" olarak sınıflandırılmıştır.

Covid-19 Pandemisi birinci yılını doldurduğu mart 2021 itibariyle tüm dünyada 117 milyon 441 bin 454 kişiye bulaşmış, toplamda 2 milyon 605 bin 91 kişinin ölümüne neden olmuştur.

Şekil 3. Tüm Dünyada Vaka ve Ölüm Sayılarında Görülen Artış Hızı

<https://www.worldometers.info/coronavirus/> (Erişim Tarihi: 08.03.2021).

ABD, pandeminin birinci yılında 29 milyon 697 bin 188 vaka ile tüm dünyada salgının merkezi konumunda iken, 537 bin 841 ölüm ile de tüm dünyada birinci sırada yer almıştır. ABD'yi 11 milyon 229 bin 398 vaka ile Hindistan ve 11 milyon 19 bin 344 vaka ile Brezilya takip etmiştir. Brezilya, 265 bin 500 ölüm ile ölümler açısından dünyada ikinci sırada yer almış. Türkiye ise 2 milyon 780 bin 417 vaka ve 29 bin 30 ölüm ile dokuzuncu sırada yer almıştır.

DÜNYADA COVID-19'A KARŞI ALINAN EKONOMİK ÖNLEMLER

Dünyada 117 milyon insana bulaşan ve 2,6 milyon insanın ölümüne neden olan Covid-19, dünya ekonomisini de ciddi ölçüde sekteye uğratmış, insanların geçim zorlukları yaşamalarına neden olmuştur. IMF'nin tahminlerine göre 2020'de %3,5 küçülen dünya ekonomisine paralel olarak tüm dünyada hükümetler ve merkez bankaları, Covid-19'un neden olduğu krize karşı koyabilmek için ardi ardına pandemiden zarar görenleri rahatlatabilmek için kapsamlı önlem paketlerini devreye sokmuştur. Bu bölümde bu önlem ve önlemlerin etkilerine yer verilmiştir.

Çin'de Alınan Önlemler

Salgının çıkış noktası olarak en hızlı önlem alan ülke doğal olarak Çin olmuştur. Çin'in merkez bankası konumundaki Çin Halk Bankası (PBOC), ilk olarak faiz oranlarını indirmiştir. Bir ve beş yıllık tahvillerin gösterge faiz oranları önce 16 Şubat 2020'de, sonrasında 19 Nisan 2020'de olmak üzere iki kez indirilmiştir. Bir yıllık tahvillerin faiz oranı %4,15'ten %3,85'e, beş yıllık tahvillerin faizleri ise %4,80'den %4,65'e indirilmiştir. Böylece kredi muslukları açılmış, kredilerin faizleri yıllık %3,25'ten %2,95'e gerilemiştir. 29 Mart 2020'de yedi günlük repoların faiz oranını %2,40'tan %2,20'ye çekmiştir. 17 Haziran 2020'de ise 14 günlük reponun faiz oranını %2,55'ten %2,35'e çekmiştir. Alınan bu önlemler sonucunda, 11 Haziran 2020 itibariyle piyasaya yaklaşık 650 milyar \$'lık likidite enjekte edilmiştir. PBOC ayrıca, özellikle mikro, küçük ve orta ölçekli firmalara ve tarım sektörüne olan kredileri artırmak için 11 Haziran 2020 itibarıyla 254 milyar \$'lık bir kredi imkanı tanımıştır. 13 Mart'ta zorunlu karşılıklar düşürülerek 79 milyar \$'lık bir kredi imkanını daha piyasaya sunmuştur. Ayrıca 25 Mayıs 2020'de zorunlu karşılıklar bir kez daha indirilmiştir. (Lee, 2020:50-51) (Reuters, 2020a)

Çin Hükümeti ise Mart 2020 itibariyle yönetsel önlemler de almaya başlamıştır. Tüketim harcamalarının kısılmaması için ön ödemeli kartlar, işyeri kiralari ve işletme kredilerinin ertelenmesi, otomobil alımlarına sübvansiyonlar, bireysel kredilerin ertelenmesi gibi önlemler alınmıştır. (Wang, 2020). 22 Mayıs 2020'de 506 milyar \$'lık ilk büyük paket açıklanmıştır. Bu pakette 2007 yılından bu yana ilk kez özel hazine bonolarının ihraç edilmesine izin verilmiş ve özel tahvillerin limiti artırılmıştır. Pakette ayrıca yerel yönetimlerin vergi kesintilerini durdurması için finansman olanağı bulunmaktadır (Tang, 2020:128)

Kasım 2020'de 732 milyar \$'lık bütçe dışı destek ve 198 milyar \$'lık KOBİ'lere yönelik kredi garantileri yolu ile fon bütçesi duyurulmuştur. Bu

pakette işsizlik ödemelerinin artırılması ve sosyal güvenlik vergisinin indirimi gibi rahatlatıcı önlemlere yer verilmiştir. (IMF, 2021)

Japonya’da Alınan Önlemler

Japonya’da pandemi öncesinde de ekonomik açıdan durgunluk hâkim iken pandemi ile birlikte var olan sorunlar derinleşmiştir. Japonya Merkez Bankası, 16 Mart 2020’de ilk büyük teşvikleri devreye almış ve borsa yatırım fonlarını satın alımlarını 112 milyar \$’a yükselterek ilk büyük parasal genişleme hamlesini yapmıştır (Bank of Japan, 2020a). Ayrıca aynı gün virüsten zarar gören işletmelere yönelik sıfır faizli kredi programı devreye alınmıştır. Japonya Merkez Bankası, 27 Nisan 2020’de ise ikinci büyük teşvik paketini açıklamış, merkez bankasının şirket bonolarını satın alma üst limitini artıracığını ve 187 milyar \$’lık alım yapacağını belirtmiştir (Bank of Japan, 2020b). 22 Mayıs 2020’de KOBİ’lere yönelik sıfır faizli kredi imkanını artırmak ve KOBİ’lere kullanılmak üzere finans kuruluşlarına 1 yıl vadeli sıfır faizli kredi imkânı getirilmiştir (Bank of Japan, 2020a). Haziran 2020’de ise Japonya Merkezi Bankası tarafından 1 trilyon \$’lık likidite imkanı getirileceği açıklanmıştır.

Japon hükümeti ise Şubat 2020’de 4,6 milyar \$’lık ilk küçük işletme kredisi imkanını getirmiş, 11 Mart 2020’de 15 milyar \$’lık ikinci paket açıklanmıştır (Asia Times, 2020). 7 Nisan 2020’de ise 989 milyar \$’lık üçüncü paket açıklanmıştır. Bu pakette her Japon vatandaşı için 930 dolarlık bir ödeme de öngörülmüştür. Pakette ayrıca vergi ertelemeleri için 241 milyar \$’lık finansman imkânı yer almıştır. (KyodoNews, 2020) (Kihara & Leussink, 2020). 27 Mayıs 2020’de 1,1 trilyon \$’lık dördüncü teşvik paketi açıklanmış, KOBİ’ler için kira yardımları, sağlık çalışanlarına bir seferlik nakdi ödeme, salgından etkilenen sektörlerle doğrudan yardımlar, olası ikinci dalga için 93 milyar \$’lık acil durum fonu gibi önlemler yer almıştır (Yamaguchi, 2020).

AB’de Alınan Önlemler

Avrupa Merkez Bankası, diğer önlem alan ülkelerin aksine, faiz oranlarının zaten 0 olması nedeniyle faiz enstrümanını kullanamamış, bu nedenle farklı araçlara yönelmek durumunda kalmıştır. Bu bağlamda gösterge faiz oranları aynı kalmış, 12 Mart 2020’de uzun vadeli krediler için yeniden finansman işlemleri için (TLTRO III) faiz oranını düşürmüştür (European Central Bank, 2020). Böylece kredi verme gereksinimleri hafifletilmiş, ancak likidite sabit tutulmuştur. 30 Nisan 2020’de TLTRO III için faiz oranları ikinci kez indirilmiş, ek likidite sağlayabilmek için PELTROs (Pandemi Acil Uzun Dönemli Refinansman Operasyonları) adı altında program açıklanmıştır (ECB, 2020a).

Avrupa Merkez Bankası (ECB), Euro cinsinden finansman için yeterli Euro bulunmasını sağlamak üzere Euro kullanmayan Danimarka, Hırvatistan, Bulgaristan ve Romanya merkez bankaları ile para takasını etkinleştirmek üzere Eurosystem Repo Olanağı (EUREP- Eurosystem repo facility for central banks) devreye alınmıştır (ECB, 2020b).

ECB, 12 Mart 2020'de 128 milyar \$'lık ek tahvil alımı açıklamış, 19 Mart 2020'de ise 800 milyar \$'lık Pandemi Acil Satın Alma Programı'nı (PEPP) duyurmuştur (ECB, 2020a). 4 Haziran 2020'de ECB, PEPP'i 680 milyar \$ daha artırarak 1,5 trilyon \$ düzeyine yükseltmiştir. 10 Aralık 2020'de PEPP programının 605 milyar \$ daha artırılarak toplamda 2,24 trilyon \$'a genişletileceği açıklanmıştır (ECB, 2020b). Ayrıca likidite artışı sağlamak üzere 12 Mart 2020'de zorunlu karşılıklar düşürülmüş, 7 Nisan 2020'de yeniden finansman için teminat kullanılabilir varlıkların kapsamını genişletmiştir. Teminat olarak kullanılabilir varlıkların kapsamının genişletilmesi uygulaması 10 Aralık 2020'de yapılan açıklama ile 22 Haziran 2021'e uzatılmıştır.

Avrupa Birliği, aynı zamanda her üye ülke hükümetinin kendi önlem paketlerini açıklaması yerine AB tarafından ihraç edilen tahviller yolu ile finanse edilen mali teşvik paketini 27 Mayıs 2020'de açıklamıştır. 860 milyar \$'lık bu paketin 450 milyar \$'lık kısmı hibe, 410 milyar \$'lık kısmı ise krediyi içermektedir (Stevis-Gridneff, 2020:165). Paket, Polonya ve Macaristan'ın vetosu üzerine ancak 9 Aralık 2020'de hayata geçirilebilmiştir. Bu süre zarfında AB ülkeleri kendi mali önlemlerini almaya çalışmıştır. Örneğin Almanya, 23 Mart 2020'de 432 milyar \$'ı kredi garantisi 108 milyar \$'ı yeniden finansman kredisi olmak üzere toplam 650 milyar \$'lık Ekonomik İstikrar Fonu açıklamıştır (FMEAE, 2020). Ayrıca KOBİ'ler ve serbest çalışanlar için acil durum desteği, aşı araştırmaları ve diğer halk sağlığı önlemleri için destekler, çocuk bakım yardımları serbest meslek sahipleri için sosyal yardıma erişim gibi önlemleri içeren 168 milyar \$'lık bir ek bütçe açıklamıştır (FMF, 2020). 3 Haziran 2020'de toplam 146 milyar \$'lık KDV indirimi (22,5 milyar \$), çocuk başı 337 dolarlık ödeme, sosyal güvenlik destekleri, vergi indirimleri, virüsten etkilenen işletmelere 28,1 milyar \$'lık yardım, kültürel kuruluşlar, yerel yönetimler ve okullara toplamda 43,8 milyar \$'lık yardım gibi önlemleri içeren bir paket daha açıklamıştır (Reuters, 2020b).

Fransa'da 17 Mart 2020'de 49 milyar \$'lık bir yardım paketi açıklanmıştır. Bu paket 15 Nisan'da 119 milyar \$'a, 10 Haziran 2020'de 154 milyar \$'a yükseltilmiştir. Pakette serbest meslek sahiplerine doğrudan ödeme, KOBİ'ler için kira ve vergilerin ertelenmesi, işsizlik yardımlarının uzatılması gibi konular yer almıştır. 13 Mayıs 2020'de 323 milyar \$'lık işletme kredileri için kredi

garantisi programı açıklanmıştır. 3 Eylül 2020'de 118,4 milyar \$'lık, 29 Ekim 2020'de ise 237 milyar \$'lık paketler açıklanmıştır (France24, 2020) (Braun, 2020).

İtalya'da 16 Mart 2020'de kabaca 27 milyar \$'lık bir paket açıklamıştır. Pakette sağlık ekipmanları satın alımı, işsizlik yardımları, ebeveyn yardımları, ek sağlık personeli istihdamı ve fazla mesai ücretleri yer almıştır. İkinci teşvik paketi ise 6 Nisan 2020'de açıklanmış, toplamda 432 milyar \$'lık kredi garantisini içermiştir. 13 Mayıs 2020'de ise çalışanlar için nakdi yardımlar, vergi indirimleri, tahvil alımı gibi unsurları içeren 59,6 milyar \$'lık yeni bir paket daha açıklanmıştır (MEF, 2020).

İngiltere'de Alınan Önlemler

İngiltere, AB üyesi iken dahi kendi merkez bankası olan bir ülke olarak salgın döneminde de kendi önlemlerini almıştır. İngiltere Merkez Bankası (Bank of England – BoE), 11 Mart 2020'de %0,75'ten %0,25'e ve 19 Mart 2020'de %0,25'ten %0,10'a olmak üzere iki kez faiz indirimine gitmiştir (BoE, 2020a).

19 Mart 2020'de BoE, 246 milyar \$'lık tahvil alımları yolu ile parasal genişleme önlem paketini açıklamıştır. 18 Haziran 2020'de tahvil alımları yolu ile parasal genişleme imkanını 124 milyar \$ daha, 5 Kasım 2020'de ise 197 milyar \$'a artırmıştır. (BoE, 2020). 11 Mart 2020'de KOBİ'ler için Vadeli Finansman Programı duyurulmuş, bu programda bankalar için KOBİ'lere verdikleri kredilerde merkez bankası teminatı imkanı getirilmiş ve 15 Nisan 2020 itibariyle program başlamıştır (BoE, 2020b). 17 Mart 2020'de özel tahvil alımlarındaki üst limit kaldırılmıştır. Ayrıca 11 Mart 2020'de BoE, bankaların şoklara karşı rezerv olarak tutması zorunlu sermaye uygulamasını kaldırarak 390 milyar \$'lık bir finansman imkanı yaratmıştır (BoE, 2020c).

İngiliz hükümeti de bir önlem paketi açıklamıştır. 11 Mart 2020'de perakendeciler için vergi indirimi, KOBİ'ler için nakdi bağışlar, serbest çalışanlar için devlet yardımlarına genişletilmiş erişim gibi imkanları içeren 37 milyar \$'lık ilk paket açıklanmıştır (Partington & Mason, 2020:51). 17 Mart 2020'de ise 379 milyar \$'lık işletme kredileri ve kredi garantilerini içeren ikinci paket açıklanmıştır. Pakette ayrıca perakende sektörü ve otel işletmeleri için kurumlar vergisi indirimlerini finanse etmek üzere 23 milyar \$'lık bir bütçe de yer almıştır (HM Treasury, 2020a).

20 Mart 2020'de işten çıkarmaları engellemek amacıyla maaşların %80'i devlet tarafından ödeneceği (yaklaşık 95 milyar \$), yoksul ve işsizler için 8,5 milyar \$'lık yardım, 36,6 milyar \$'lık KDV indirimi gibi önlemler içeren üçüncü paket açıklanmıştır (HM Treasury, 2020b). 26 Mart 2020'de dördüncü paket

olarak yıllık geliri en fazla 61 bin \$ olanlara yönelik yaklaşık 3 bin \$'lık bir nakit hibe desteği açıklanmıştır (HM Treasury, 2020c). 8 Temmuz 2020'de ise 37,6 milyar dolarlık beşinci paket açıklanmıştır (Ziady, 2020).

Londra Ticaret Müşavirliği'nden edinilen bilgiler doğrultusunda Birleşik Krallık Maliye Bakanı tarafından açıklandığı üzere, 2021 mali yılı bütçesi 1,053 milyar £ olarak öngörülmektedir. Yapılan açıklamaya göre ülke ekonomisi 2020'de %10 küçülmüştür. Ekonominin 2021'de toparlanması ve %4 büyümesi öngörülmektedir. Ekonominin 2022'de %7,3 büyümesi ve 2022 ortasına kadar Covid-19 salgını öncesi seviyelere dönmesi beklenmektedir. Pandeminin başlangıcından bu yana 700.000 kişinin işsiz kaldığı belirtilmektedir. Birleşik Krallık'ın, bu yıl 355 milyar sterlin borçlanması ve 2021-22'de toplam 234 milyar sterlin borçlanma olması beklenmektedir. Birleşik Krallık'ın aşı uygulamasını desteklemek için 1,65 milyar sterlin ve İngiltere'nin aşı testi kapasitesini artırmak için 50 milyon sterlin bütçe ayrılmıştır. İş Koruma Programı Eylül ayına kadar uzatılmıştır. Program kapsamında devlet, çalışılmayan saatler için çalışanların ücretlerinin %80'ini (en çok 2500 £'e kadar) ödemeye devam edecektir. Ancak İşverenlerin temmuz ayında %10, Ağustos ve Eylül aylarında ise %20 katkı yapmaları istenmektedir. Serbest meslek sahiplerine sağlanan mevcut destekler Eylül ayına kadar uzatılmıştır.

Brezilya'da Alınan Önlemler

Brezilya'da mali harcamalar için katı yasal sınırlamalar vardı. İlk etapta yasal sınırlamalar dahilinde yardımlar yapılmaya çalışılmışsa da genişlemeyi sağlayacak yasal değişikliklerin yapılması zorunlu hale gelmiş, bu nedenle de hükümetin mali harcamaları için yasal düzenlemelere gidildikten sonra yardımlar yapılmaya başlanabilmiştir. 20 Mart 2020'de Brezilya hükümetinin resmi olarak Felaket Durumu ilan etmesi ile birlikte hükümete harcamaları aşma yetkisi verilmiştir (Bullard, vd., 2020:177). 20 Mart öncesinde ise yasal sınırlamalar nedeniyle yardımlar ve önlemler çok düşük seviyede yapılabildiği.

Brezilya Merkez Bankası (BCB), ilk olarak gösterge faiz oranlarını düşürerek önlem almaya başlamıştır. Bu kapsamda 18 Mart 2020'de gösterge faiz oranını %4,25'ten %3,75'e, 6 Mayıs'ta %3,0'a, 17 Haziran'da %2,25'e ve 5 Ağustos'ta %2'ye düşürmüştür (MarcoPress, 2020) (BCB, 2020a) (BCB, 2020b). Ayrıca 26 Mart 2020'de zorunlu karşılıkları düşürerek ve repo operasyonları genişletilerek piyasalara 227 milyar \$'lık bir ek likidite imkânı sağlamıştır (BCB, 2020c). 27 Mart'ta ise bankaların küresel şoklara karşı zorunlu olarak ayırdığı sermaye tamponunu kaldırmış ve refinansman kredisi imkânı yaratmıştır (BCB, 2020a).

Brezilya hükümeti ise 16 Mart 2020'de 30 milyar \$'lık bir paket açıklamışsa da bu tutarı ek olarak değil, bütçenin içerisindeki diğer kalemleri kısarak oluşturmuştur (Ayres, 2020). 18 Mart 2020'de kendi hesabına çalışanlar ile kayıt dışı çalışanlara üç ay boyunca önce aylık 40 \$, sonrasında 120\$'lık ödemenin yapılacağı bir paket açıklamıştır. Bu paket, kabaca 24 milyon kişi için 9 milyar \$'lık bir ödemeyi kapsamıştır (Bullard, vd. , 2020: 73).

20 Mart sonrasında Brezilya hükümeti ilk büyük paketini 24 Mart 2020'de açıklamış ve 11 milyar \$'lık ek likidite paketini devreye almıştır. 23 Mart'ta sağlık hizmetleri için ek finansmanı içeren 8,7 milyar \$'lık bir paket de devreye alınarak sağlık sisteminin aktörlerine moral verilmiştir. 27 Mart 2020'de çalışanların işten çıkarılmaması için 8 milyar \$'lık bir ücret desteği açıklamış, 20 Nisan 2020'de ise KOBİ'ler için 1,3 milyar \$'lık bir kredi limiti açıklanmıştır. Haziran ayında 6,4 milyar \$ büyüklüğünde KOBİ'ler için işletme kredileri ve kredi garantilerini içeren, 24 Temmuz'da ise işçi kıdem tazminatı ve sosyal güvenlik ödemelerini içeren 7,5 milyar \$'lık bir fonu serbest bırakmıştır (Bullard, vd. , 2020: 86).

Türkiye'nin Sao Paulo Ataşeliğinden edinilen bilgilere göre Brezilya'da 2020 yılı ortalama işsizlik oranı %13,5 seviyesinde gerçekleşti, bu oran 13,4 milyon kişinin işsiz olduğunu ifade ediyor. Söz konusu oran, 2012 yılından bu yana görülen yıllık en yüksek ortalama işsizlik oranı oldu. Böylece istihdam edilen kişi sayısı 93,4 milyon kişiden 86,1 milyon düştü. 2020 yılında çalışabilecek durumdaki nüfusun yalnızca %49,4'ünün istihdam edildiği açıklandı. Çalışan nüfusun ortalama kişi başı geliri ise 2019 yılına kıyasla %4,7 artarak 2.543 Real (457 \$) oldu. Diğer taraftan, Brezilya Ekonomi Bakanlığı tarafından, hükümetin Covid-19'un ekonomik etkileriyle mücadele kapsamında alınan önlemlerle ilave 11 milyon kişinin istihdamının korunduğu açıklanmıştır.

ABD'de Alınan Önlemler

ABD'de 3 Mart 2020'de Amerikan merkez bankası Federal Rezerv, hedef faiz oranlarını %1,75'ten %1,25'e çekmiştir. 15 Mart'ta ise %0,25 aralığına kadar çekerek 700 milyar \$'lık bir genişleme programının fitilini ateşlemiştir. 17 Mart'ta ise 1 trilyon \$'lık tahvil alımı programı başlatmıştır.

ABD'de Mart 2020'de 2,4 trilyon \$'lık bir yardım paketi, Senato'da oybirliği ile onaylanmıştır. Yardım paketi, her ABD vatandaşına kişi başı 1200 \$ çek, küçük ölçekli işletmelere hızlı şekilde yardım ve holdinglere milyar dolarlık kredileri içermiştir.

Aralık 2020'de ise 900 milyar \$'lık yeni bir paket yürürlüğe alınmıştır. Pakette zor durumdaki işletmeler için mali yardım ve işsizlik yardımları öngörülmektedir. Ekonomik destek paketinde, ABD vatandaşlarına 600 \$ doğrudan ödeme

yapılması, haftalık işsizlik yardımlarına 300 \$ ilave yapılması, küçük işletmelere 284 milyar \$ kaynak ayrılması, hava yolu şirketleri, okul ve üniversitelere destek sağlanması gibi düzenlemeler bulunuyor.

Son olarak 1,9 trilyon \$'lık üçüncü yardım paketi ise 6 Mart 2021'de Senato'da onaylanmış, yardım paketi ile her ABD vatandaşına bir seferlik 1.400\$'lık yardımın yanı sıra aylık 300 \$'lık federal işsizlik yardımı uygulamasının yaz sonuna kadar devam edeceği açıklanmıştır. Yardım paketinde ayrıca aşı dağıtımından eğitime, düşük gelirli ailelere vergi indiriminden kira ve gıda yardımlarına kadar birçok kalem yer almaktadır.

Türkiye'de Alınan Önlemler

Türkiye'de Merkez Bankası tarafından 17 Mart 2020'de politika faiz oranı 100 baz puan indirilerek %9,75'e indirilmiştir. 18 Mart 2020 tarihinde Ekonomik İstikrar Kalkanı adı altında 100 milyar TL'lik bir kaynak paketi devreye alınmıştır. Bu çerçevede alınan ekonomik tedbirler aşağıdaki gibi gerçekleşmiştir:

- ✓ Yurt genelinde yürütülmekte olan tüm icra ve iflas takiplerinin (nafaka alacaklarına ilişkin icra takipleri hariç) 30 Nisan 2020 tarihine kadar durdurulmasına ve bu çerçevede taraf ve takip işlemlerinin yapılmamasına, yeni icra ve iflas takip taleplerinin alınmamasına ve ihtiyati haciz kararlarının icra ve infaz edilmemesine karar verilmiştir.
- ✓ Perakende, AVM, Demir-Çelik, Otomotiv, Lojistik-Ulaşım, Sinema-Tiyatro, Konaklama, Yiyecek-İçecek, Tekstil-Konfeksiyon ve Etkinlik-Organizasyon sektörleri için Muhtasar ve KDV tevkifatı ile SGK primlerinin Nisan, Mayıs ve Haziran ödemelerinin 6'şar ay ertelenmesi.
- ✓ Konaklama vergisinin Kasım ayına kadar uygulanmaması.
- ✓ Otel kiralamalarına ilişkin irtifak hakkı bedelleri ve hasılat payı ödemelerinin Nisan, Mayıs ve Haziran ayları için 6 ay süreyle ertelenmesi.
- ✓ İç havayolu taşımacılığında 3 ay süreyle KDV oranının yüzde 18'den yüzde 1'e indirilmesi.
- ✓ KOVİD-19 salgınıyla ilgili tedbirlerden etkilendiği için nakit akışı bozulan firmaların bankalara olan kredi anapara ve faiz ödemelerinin asgari 3 ay ötelenmesi ve gerektiğinde bunlara ilave finansman desteği sağlanması.
- ✓ İhracattaki geçici yavaşlama sürecinde kapasite kullanım oranlarının korunması amacıyla ihracatçıya stok finansmanı desteği verilmesi.
- ✓ Bu dönemde işlerinin olumsuz etkilendiğini beyan ederek talepte bulunan esnaf ve sanatkârların Halkbank'a olan kredi borçlarının, Nisan, Mayıs ve Haziran anapara ve faiz ödemelerinin 3 ay süreyle ve faizsiz olarak ertelenmesi.

- ✓ Kredi Garanti Fonu limitinin 25 milyar liradan 50 milyar liraya çıkartılması, kredilerde önceliği gelişmelerden olumsuz etkilendiği için likidite ihtiyacı oluşan ve teminat açığı bulunan firmalar ile KOBİ'lere verilmesi.
- ✓ Vatandaşlar için uygun ve avantajlı şartlarda sosyal amaçlı kredi paketleri devreye alınmasının teşvik edilmesi.
- ✓ 500 bin liranın altındaki konutlarda kredilendirilebilir miktarı yüzde 80'den yüzde 90'a çıkartılması, asgari peşinatın yüzde 10'a düşürülmesi.
- ✓ Virüsün yayılmasına karşı alınan tedbirlerin etkisiyle Nisan, Mayıs ve haziran aylarında temerrüde düşen firmaların kredi siciline "mücbir sebep" notu düşülmesinin sağlanması.
- ✓ Stopaj gibi kaynağında yapılan kesintilerin ödemelerini içeren muhtasar beyannamelerin sürelerinin 3 ay ertelenmesi.
- ✓ Asgari ücret desteğinin devam ettirilmesi.
- ✓ Mevzuattaki esnek ve uzaktan çalışma modellerinin daha etkin hale getirilmesinin temin edilmesi.
- ✓ Kısa Çalışma Ödeneğinin devreye alınması, bundan faydalanmak için gereken süreçlerin kolaylaştırılması ve hızlandırılması. Böylece faaliyetine ara veren işyerlerindeki işçilere geçici bir gelir desteği verilirken, işverenlerin de maliyeti azaltılmış olacak.
- ✓ En düşük emekli maaşının 1.500 liraya yükseltilmesi.
- ✓ Emeklilerin bayram ikramiyesinin Nisan ayı başında ödenmesi. Yine emeklilerin maaş promosyon ödemelerinin de, şubelere gitmelerine gerek kalmaksızın, doğrudan hesaplarına yatırılmasının sağlanması.
- ✓ Aile, Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığının belirlediği kriterlere göre ihtiyaç sahibi ailelere yapılacak nakdi yardımlar için ilave 2 milyar liralık bir kaynak ayrılması.
- ✓ İstihdamdaki sürekliliğin temin edilmesi amacıyla 2 aylık telafi çalışma süresinin 4 aya çıkartılması.
- ✓ Küresel tedarik zincirlerindeki aksama ihtimaline karşı hem üretimde hem de perakende de belirlenen önceliklere göre alternatif kanallar geliştirilmesi.
- ✓ Tek başına yaşayan 80 yaş üstü yaşlılar için, sosyal hizmet ve evde sağlık hizmetlerinden oluşan periyodik takip programının devreye alınması. 25 Mart tarihinde şubat ayı yükümlülüklerine ilişkin KDV beyannamelerinin verilme süreleri ertelenmiştir. 30 Mart'ta çeşitli konularda ek önlemler açıklanmıştır. Buna göre;
- ✓ 2 milyondan fazla vergi mükellefinin 54 milyar lirayı bulan muhtasar, KDV ve prim ödemeleri altı ay süreyle ertelendi. Nakit akışı bozulan

- KOBİ'ler ve diğer firmalara mevcut kredilerinin altı aya kadarı ödemesiz olmak üzere 12 aya kadar ilave süre tanınması sağlandı.
- ✓ Tüm kurumsal ve ticari firmalara işletme sermayesi desteği için altı ayı ödemesiz 36 ay vadeli ve yıllık yüzde 7,5 maliyetli kredi imkânı getirildi.
  - ✓ Esnafların hem Nisan, Mayıs, Haziran ayı ödemeleri faizsiz ötelendi hem de yüzde 4,5 maliyetli 36 aya kadar vadeli bir kredi paketi hayata geçirildi.
  - ✓ Personel maaşlarını kamu bankalarından ödeyen firmalara istihdamı azaltmamaları şartıyla önümüzdeki 3 aylık personel gideri kadar ilave likit sağlandı.
  - ✓ Kredi Garanti Fonu'nun limiti 50 bin liraya ve toplam kapasitesi de 850 bin, kredi talebini karşılayacak şekilde 450 milyar liraya yükseltildi.
  - ✓ Reeskont kredilerinin geri ödemeleri 90 gün daha uzatılarak 50 milyar liralık bir kaynak ihracatçıların kullanımına sunuldu.
  - ✓ Sosyal yardım programlarıyla kayıtlı 2 milyon haneye biner lira nakit yardımı yapılıyor.
  - ✓ Kısa çalışma ödeneğinin şartları kolaylaştırıldı.
  - ✓ En düşük emeklilik maaşı bin 500 liraya yükseltildi. Emeklilerin bayram ikramiyesi öne çekildi.
  - ✓ Asgari ücret desteği yaygınlaştırıldı.
  - ✓ Sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarının ödenekleri artırıldı.
  - ✓ Yükseköğrenim yurtlarında kalan öğrencilerden Mart ayında yurttan kalmadıkları günlerin ücretleri iade edilecek, Nisan, Mayıs ve Haziran ayları için de ücret alınmayacak. Öğrencilerin kredi ve burs ödemelerinde de herhangi bir kesinti yapılmayacak.
  - ✓ Öğrencilerin kredi geri ödemeleri Nisan, Mayıs ve Haziran ayı için ilave bir maliyet yansıtılmadan ertelenebilecek. Hâlen 41 ilimizdeki yükseköğrenim yurtlarında yurt dışından gelen 21 bin 500 vatandaş 14 günlük karantina kuralına göre misafir ediliyor.
  - ✓ Sağlık personellerine 6 milyar liralık ilave bir destekle performans ödemeleri de en üst tavadan yapılıyor. Sağlıkçıların her birine TÜRKSAT üzerinden 100'er GB ücretsiz internet kotası veriliyor.
  - ✓ Bu dönemde yoğun talebi olan bakliyat, makarna, temizlik malzemesi, yağ gibi ürünlerin üretimlerinde üç katına varan artışlar sağlandı. Gerektiği takdirde bu kapasitelerin çok daha fazla artırılabilir olduğu ifade edildi.
  - ✓ Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 'Biz Bize Yeteriz Türkiye'm' adıyla milli dayanışma kampanyasını başlattı. Kampanya için yardım hesabı açıldı.

14 Aralık 2020’de iş yeri kira olan esnafa üç ay süreyle büyükşehirlerde aylık 750 lira, diğer illerde ise 500 lira kira desteği sağlanmıştır. İlgili destek 1 Şubat 2021’de 3 ay daha uzatılmıştır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

COVID-19 salgınının neden olduğu ekonomik zarar, büyük ölçüde talepteki düşüşten kaynaklanmaktadır. Bu da küresel ekonomide mevcut mal ve hizmetleri satın alacak tüketicilerin olmadığı anlamına gelmektedir. Bu dinamik, seyahat ve turizm gibi ağır etkilenen sektörlerde açıkça görülmektedir. Virüsün yayılmasını yavaşlatmak için devletler hem ülke içerisinde hem de yurt dışından kendi ülkelerine yapılan seyahatlere kısıtlamalar getirmiş, bu da birçok insanın tatil veya iş gezileri için uçak bileti satın alamaması anlamına gelmiştir. Aynı dinamik tüm endüstriler için de geçerlidir. Örneğin günlük işe gidış gelişler, sosyal etkinlikler ve tatillerin mümkün olmaması nedeniyle petrol ve yeni otomobile olan talep düşmüştür. Şirketler, gelir kaybını telafi etmek için iş yerlerinden personel çıkarmaya başladıkça kaygı artmış, yeni işsiz olan çalışanların da mal ve hizmetleri satın almaya gücü yetmemesi, bir tür sarmal etkisiyle ekonominin geneline yayılmıştır. Küresel salgın, genel olarak hizmetlerden turizme, tıbbi malzemelerden ve diğer küresel değer zincirlerine, tüketici elektroniğinden ve finans piyasalarından enerji, ulaşım, gıda ve bir dizi alana kadar geniş bir yelpazede uluslararası ekonomik ve ticari faaliyetleri etkilemiştir.

Salgını kontrol altına almak için gereken sınır kapatmaları ve karantina uygulamaları, seyahat, konaklama ve eğlence sektörünü tamamen durmasına, ilaç şirketlerinin ise yıldızının parlamasına neden olmuştur. Her ne kadar aşı üretimi konusunda başarıya ulaşılmış ve iyimser bir hava hakimse de turizm, seyahat, konaklama ve eğlence sektörlerinin toparlanması 2022 yılını bulmuştur. Buna karşılık aşı üreten şirketler ise salgından güçlenerek çıkmış, hükümetlerle milyarlarca dolarlık anlaşmalar imzalamıştır. Salgın, alışveriş ve perakende sektörünün ise tamamen sanal ortama taşınmasına neden olmuştur. Esnek çalışma modeline geçilmesi ile evden çalışmalar yaygınlaşırken, buna bağlı olarak çevrimiçi alışverişler de adeta patlama yaşamıştır.

Covid-19’un Dünya Sağlık Örgütü tarafından Pandemi ilan edilmesinin ardından geçen bir yılda ekonomik faaliyetler ve ticaret hayat neredeyse durma noktasına gelmiş, milyonlarca kişi işini kaybedip fakirleşmiştir. Gelişmiş ülkelerde bile sağlık sistemleri çökme noktasına yaklaşırken, gelişmekte olan ülkeler de var olan sorunlar derinleşmiştir. Küreselleşmenin en hızlı dönemlerini yaşarken tüm ülkelerin sınırlarını kapatmasıyla küreselleşme dahi anlık duraklamaya girmiştir. Bu süreçte sadece sınırlar kapatılmamış, karantina önlemleri alınarak ekonomik faaliyetler de durdurulmuştur.

OECD küresel ekonominin, 2020'de %3,4 daralma yaşadığını tahmin etmiştir. Dünya Ticaret Örgütü ise küresel ticaretin 2020'de %13 ila %32 aralığında azaldığı belirtmiştir. Bu durum, dünya üzerindeki neredeyse tüm ülkelerin ekonomilerinin büyüme performansını olumsuz etkilemiştir. IMF, ABD ve Avrupa ülkelerinin de aralarında olduğu gelişmiş ekonomilerin 2020'de ortalama %4,9 daralma yaşadığını belirtmiştir. ABD Ekonomisi %3,5, Euro Bölgesi ise %6,6 küçülmüştür. IMF verilerine göre gelişmekte olan ülkeler ortalama %2,4 küçülürken, yalnızca Çin ve Türkiye büyüme rakamı yakalamıştır. Çin, 2020'yi %2,3 büyüme ile kapatırken, Türkiye ise %1,8 büyümüştür. Buna karşılık Hindistan %7,4, Rusya ise %3,6 küçülmüştür (Web, 2021)

Covid-19'un yol açtığı küresel ekonomik kriz, en gelişmiş ülkelerin dahi ekonomisine zarar vermiştir. Almanya'da 2020 yılı %5 küçülme ile geçerken, ülkenin kamu borcu 2020 yılının ilk üç çeyreğinde 296,4 milyar € artış göstererek 2,2 trilyon € düzeyine çıkmıştır. 2020 yılı aynı zamanda 139,6 milyar €'luk kamu bütçesi açığının gerçekleştiği yıl olmuştur ki 2011 yılından bu yana kamu bütçesi fazla vermiştir. Bu açık, Doğu ve Batı Almanya'nın birleştiği 1990 yılından sonraki en büyük ikinci bütçe açığı olarak kayıtlara geçmiştir. Almanya'nın ihracatı, %9,3 düşüşle 1 trilyon 204,7 milyar €'ya gerilemiştir (Web, 2021)

Hindistan, salgından en derin etkilenen Asya ülkesi olmuş, 24 Mart 2020'de ülke çapında kapanma kararının ardından 30 Mayıs'a kadar süren sokağa çıkma yasağının da etkisi ile %23,9 küçülmüş ve 140 milyon kişinin işsiz kalmasına neden olmuştur. Güney Afrika'da ekonomide %7 daralma görülürken işsizlik %32,5 seviyesine ulaşmıştır. Brezilya'da %4,4 küçülme yaşanırken işsizlik %14,6'ya ulaşmıştır.

Ekonomideki durgunluk ve daralma, etkilerini en çok işgücü piyasasında göstermiştir. Karantina önlemlerinin etkisiyle işleri durma noktasına gelen işletmeler, maliyetlerini kısabilmek için dünya genelinde işçi çıkarma yoluna gitmiş, bu da dünya genelinde işsizliğin artmasına neden olmuştur. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) verilerine göre küresel çalışma saatlerinde yaşanan %8,8'lik azalmanın yaklaşık olarak 255 milyon kişilik işsizlik artışına denk geldiği hesaplanmıştır. ABD'de Şubat 2020'de %3,5 olan işsizlik, Nisan ayında %14,7'ye ulaşmıştır.

Covid-19, işsizliğe yol açmasının yanında yoksulluğu da arttırmıştır. BM'nin En Az Gelişmiş Ülkeler Raporu -2020'de belirtildiği üzere salgının etkisiyle en az gelişmiş ülkeler, son 30 yıldaki en kötü performansı sergilemiştir. Kişi başı GSYH'nin 1000 \$ düzeyinde olduğu bu ülkelerdeki yoksulluk ciddi boyutlarda artmıştır.

Salgının küresel ekonomiye zararlarını minimize edebilmek için hükümetler parasal genişleme yoluna gitmiş, tüm dünyada merkez bankaları hızla faiz

oranlarını indirmiş ve piyasaya likidite enjekte etmiştir. Bu yolla salgının ekonomi ve finans sektöründe açtığı yaralar onarılmaya çalışılırken, toparlamanın nasıl olacağı konusundaki belirsizlikler ise uzun sürmüştür. Ayrıca İngiltere, Güney Afrika ve Brezilya kaynaklı mutasyonların birçok ülkede görülmesi nedeniyle 2022 yılına kadar salgına karşı alınan önlemlerin gevşetilememesi, parasal genişlemenin ve yardımların sürmesine neden olmuştur.

KAYNAKÇA

1. Asia Times. (2020). Japan stimulus highlight: \$15bn small-biz loans . <https://asiatimes.com/2020/03/japan-stimulus-highlight-15bn-small-biz-loans/>
2. Ayres, M. (2020). Brazil government to inject \$30 billion into economy to combat coronavirus hit. <https://www.reuters.com/article/us-brazil-economy-budget/brazil-government-to-inject-30-billion-into-economy-to-combat-coronavirus-hit-idUSKBN213411> Erişim Tarihi: 26.04.2023.
3. Bank of Japan. (2020a). Enhancement of Monetary Easing. https://www.boj.or.jp/en/announcements/release_2020/k200427a.pdf Erişim Tarihi:11.04.2023.
4. Bank of Japan. (2020b). Enhancement of Monetary Easingin Light of the Impact of the Outbreakof the Novel Coronavirus (COVID-19). https://www.boj.or.jp/en/announcements/release_2020/k200316b.pdf Erişim Tarihi: 17.04.2023.
5. BCB. (2020a). Central Bank of Brazil announces BRL 1.2 trillion in liquidity to support the economy. <https://www.bcb.gov.br/en/pressdetail/2321/nota> Erişim Tarihi: 22.04.2023.
6. BCB. (2020b). Copom lowers Selic rate to 3.00% p.a. <https://www.bcb.gov.br/en/pressdetail/2329/nota> Erişim Tarihi: 30.03.2023.
7. BCB. (2020c). Interest rate policy decisions. <https://www.bcb.gov.br/en/monetarypolicy/interestrates> Erişim Tarihi: 21.04.2023.
8. BCB. (2020d). The CMN and BCB adopt countercyclical measures to face the Covid-19 pandemic crisis . <https://www.bcb.gov.br/en/pressdetail/2322/nota> Erişim Tarihi:21.04.2023.
9. BoE. (2020a). Asset Purchase Facility (APF): Asset Purchases and TFSME - Market Notice 19 March 2020. <https://www.bankofengland.co.uk/markets/market-notices/2020/apf-asset-purchases-and-tfsme-march-2020> Erişim Tarihi: 21.04.2023.
- 10.BoE. (2020b). Bank of England measures to respond to the economic shock from Covid-19. <https://www.bankofengland.co.uk/news/2020/march/boe-measures-to-respond-to-the-economic-shock-from-covid-19> Erişim Tarihi: 22.04.2023.
- 11.BoE. (2020c). Bank Rate held at 0.1% and asset purchases increased by £150bn - November 2020. <https://www.bankofengland.co.uk/monetary->

- policy-summary-and-minutes/2020/november-2020 Erişim Tarihi: 17.04.2023.
12. Bowman, A. O., & McKenzie, J. H. (2020). Managing a Pandemic at a Less Than Global Scale: Governors Take the Lead. *The American Review of Public Administration*, 50(6-7).
13. Braun, E. (2020). France injects billions into stimulus plan amid coronavirus chaos. <https://www.politico.eu/article/france-injects-billions-into-stimulus-plan-amid-coronavirus-chaos-bruno-le-maire-economic-catastrophe/> Erişim Tarihi:10.04.2023.
14. Bullard, R., Gardani, L., Ana Beatriz Llerena, A. M., & Rodriguez, R. (2020). The Impact Of COVID-19 In Latin America. https://www.jdsupra.com/legalnews/the-impact-of-covid-19-in-latin-america-99291/#_ftn9 Erişim Tarihi: 17.04.2023.
15. Chan, J. F., Yuan, S., Kok, K. H., To, K. K., Chu, H., Yang, J., & ... & Tsoi, H. W. (2020). A familial cluster of pneumonia associated with the 2019 novel coronavirus indicating person-to-person transmission: a study of a family cluster. *The Lancet*, 395(10223), 514-523.
16. Demir, M., Günaydın, Y., & Demir, Ş. Ş. (2020). Koronavirüs (Covid-19) Salgınının Türkiye'de Turizm Üzerindeki Öncülleri, Etkileri ve Sonuçlarının Değerlendirilmesi. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 6(1).
17. ECB. (2020a). ECB and Danmarks Nationalbank reactivate swap line to provide euro liquidity. <https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2020/html/ecb.pr200320~165793c952.en.html> Erişim Tarihi: 14.04.203.
18. ECB. (2020b). ECB and National Bank of Romania set up repo line to provide euro liquidity. <https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2020/html/ecb.pr200605~530c053484.en.html> Erişim Tarihi:14.04.2023.
19. ECB. (2020c). ECB announces new pandemic emergency longer-term refinancing operations. https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2020/html/ecb.pr200430_1~477f400e39.en.html Erişim Tarihi:15.04.2023.
20. European Central Bank. (2020). ECB announces easing of conditions for targeted longer-term refinancing operations (TLTRO III). https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2020/html/ecb.pr200312_1~39db50b717.en.html Erişim Tarihi: 15.04.2023
21. FMEAE. (2020). Minister Altmaier: “Unprecedented support programme for employees and enterprises” .

- <https://www.bmwi.de/Redaktion/EN/Pressemitteilungen/2020/20200327-altmaier-unprecedented-support-programme-for-employees-and-enterprises.html> Erişim Tarihi: 30.04.2023.
- 22.FMF. (2020). Federal government takes large-scale measures to tackle crisis fallout . Federal government takes large-scale measures to tackle crisis fallout
- 23.France24. (2020). France boosts Covid-19 economic rescue package to €110 billion. <https://www.france24.com/en/20200415-france-boosts-covid-19-economic-rescue-package-to-%E2%82%AC110-billion> Erişim Tarihi: 11.02.2022
- 24.Freitas, A. R., Napimoga, M., & Donalisio, M. R. (2020). Assessing the severity of COVID-19. *Epidemiol. Serv. Saúde* 29 (2).
- 25.Grennan, D. (2019). What is a Pandemic? *JAMA*, 321(9).
- 26.HM Treasury. (2020a). Chancellor announces additional support to protect businesses . <https://www.gov.uk/government/news/chancellor-announces-additional-support-to-protect-businesses> Erişim Tarihi: 02.05.2023.
- 27.HM Treasury. (2020b). Chancellor announces workers' support package. <https://www.gov.uk/government/news/chancellor-announces-workers-support-package> Erişim Tarihi: 30.04.2023.
- 28.HM Treasury. (2020c). Chancellor gives support to millions of self-employed individuals. <https://www.gov.uk/government/news/chancellor-gives-support-to-millions-of-self-employed-individuals> Erişim Tarihi: 29.04.2023.
- 29.Huang, C., Wang, Y., Li, X., Ren, L., Zhao, J., Hu, Y., & ... & Cheng, Z. (2020). Clinical features of patients infected with 2019 novel coronavirus in Wuhan, China. *The lancet*, 395(10223), 497-506.
- 30.IMF. (2021). Policy Responses to Covid-19. <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19#C> Erişim Tarihi: 17.12.2022
- 31.Kihara, L., & Leussink, D. (2020). Japan to roll out huge stimulus package next week as pandemic pain deepens. <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-japan-nishimura/japan-to-roll-out-huge-stimulus-package-next-week-as-pandemic-pain-deepens-idUSKBN21L05E> Erişim Tarihi: 03.02.2023
- 32.KyodoNews. (2020). 100,000 yen handout should be ready by May: Aso. <https://english.kyodonews.net/news/2020/04/363a734a19b1-100000-yen-handout-should-be-ready-by-may-aso.html> Erişim Tarihi: 18.05.2023.
- 33.Lee, Y. N. (2020). China cuts benchmark lending rates amid coronavirus outbreak. <https://www.cnbc.com/2020/02/20/coronavirus-chinas-pboc->

- cuts-benchmark-lending-rate-loan-prime-rate.html Erişim Tarihi: 11.04.2023
- 34.Lipsitch, M., Riley, S., Cauchemez, S., Ghani, A. C., & Ferguson, N. M. (2009). Managing and Reducing Uncertainty in an Emerging Influenza Pandemic. *N Engl J Med*, 361.
- 35.MarcoPress. (2020). Brazil central bank cuts benchmark rate 50 points to a record low of 3.75%. <https://en.mercopress.com/2020/03/19/brazil-central-bank-cuts-benchmark-rate-50-points-to-a-record-low-of-3.75> Erişim Tarihi: 21.04.2023.
- 36.MEF. (2020). Protect health, support the economy, preserve employment levels and incomes. <https://www.mef.gov.it/en/inevidenza/Protect-health-support-the-economy-preserve-employment-levels-and-incomes-00001/> Erişim Tarihi: 22.04.2023.
- 37.Moghadass, S. M., Pizzi, N. J., Wu, J., & Yan, P. (2009). Managing public health crises: the role of models in pandemic preparedness . *Influenza and Other Respiratory Viruses*, 3(2).
- 38.Özsoy, M., Sönmezer, M. Ç., & Tülek, N. (2015). MERS-Co Virüs Enfeksiyonu: Epidemiyoloji ve Son Gelişmeler. *Ortadoğu Tıp Dergisi*, 7(3), 140-143.
- 39.Partington, R., & Mason, R. (2020). Key points from budget 2020 – at a glance. <https://www.theguardian.com/uk-news/2020/mar/11/key-points-from-budget-2020-at-a-glance>
- 40.Reuters. (2020a). China c.bank cuts 14-day reverse repo rate, injects net 40 bln yuan. <https://www.reuters.com/article/china-openmarket/china-cbank-cuts-14-day-reverse-repo-rate-injects-net-40-bln-yuan-idUSB9N2DN001#:~:text=China%20c.bank%20cuts%2014%2Dday%20reverse%20repo%20rate%2C,injects%20net%2040%20bln%20yuan&text=SHANGHAI%2FBEIJING%2C> Erişim Tarihi: 23.04.2023.
- 41.Reuters. (2020b). China cuts medium-term borrowing costs by 20 bps, steps up fight against pandemic. <https://www.reuters.com/article/china-economy-mlf/china-cuts-medium-term-borrowing-costs-by-20-bps-steps-up-fight-against-pandemic-idUSB9N2BR00Y> Erişim Tarihi:12.04.2023.
- 42.Tang, F. (2020). Coronavirus: China unveils US\$500 billion fiscal stimulus, but refrains from going all-in. <https://www.scmp.com/economy/china-economy/article/3085654/coronavirus-china-unveils-us500-billion-fiscal-stimulus> Erişim Tarihi: 28.04.2023.

43. Tanrıverdi, E. S., Yakupoğulları, Y., & Otlı, B. (2020). Covid-19 Etkeninin Özellikleri. C. Çiçek (Dü.) içinde, *Mikrobiyoloji ve COVID-19*. (s. 7-14). Ankara: Türkiye Klinikleri.
44. Wang, O. (2020). Coronavirus: China trying vouchers to boost consumer spending, but effort modest compared to HK, US. <https://www.scmp.com/economy/china-economy/article/3075929/coronavirus-china-local-governments-try-boost-spending> Erişim Tarihi: 11.04.2023.
45. Web. (2021). Salgının birinci yılında dünya ekonomisinde neler yaşandı? <https://haber.doviz.com/gundem-haberleri/salginin-birinci-yilinda-dunya-ekonomisinde-neler-yasandi/602743> Erişim Tarihi: 17.04.2023.
46. WHO. (2009). *Pandemic Influenza Preparedness and Response: A WHO Guidance Document*.
47. WHO. (2020). HIV/AIDS. Tarihten Günümüze Epidemiler, Pandemiler ve Covid-19 adresinden alındı
48. Yamaguchi, T. (2020). Japan approves fresh \$1.1 trillion stimulus to combat pandemic pain. <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-japan-stimulus/japan-approves-fresh-1-1-trillion-stimulus-to-combat-pandemic-pain-idUSKBN2323D3> Erişim Tarihi: 19.04.2023.
49. Zhu, N., Zhang, D., Wang, W., Li, X., Yang, B., & Song, J. (2020). A Novel coronavirus from patients with pneumonia in China. *New England Journal of Medicine*.(382), 727-733.
50. Ziady, H. (2020). UK to spend \$38 billion on restaurant discounts and tax breaks as jobs crisis hits. <https://edition.cnn.com/2020/07/08/business/uk-economy-coronavirus-stimulus/index.html> Erişim Tarihi: 15.04.2023.